

Szakmai beszámoló a

HUME ÉRTELMEZÉSEK

című OTKA (79193) kutatási projekt (vezető: Demeter Tamás) eredményeiről.

A projekt eredményeit tartalmazó publikációink három tematikus csoportba sorolhatók:

1) *Hume ismeretelmélete és metafizikája tudománytörténeti és tudománysszociológiai kontextusban.*

Ebben a vonatkozásban alapvetően arra az eredményre jutottunk, hogy a hagyományos filozófiatörténeti olvasatokkal szemben – melyek Hume problémáit a filozófiatörténeti kánon és a felvilágosodás kontextusában értik meg – Hume filozófiája újrakontextualizálható a tudománytörténet-írás és a tudásszociológia szempontjai szerint. Ennek megfelelően úgy érveltünk, hogy 1) Hume ismeretelméleti és metafizikai problémái lehorgonyozhatók a kor tudáselőállító gyakorlatainak kontextusában. Konkrétan: Hume filozófiájának e vetületei megérthetők mint olyan kérdéskörök, amelyek a Newton utáni kísérleti természetfilozófia fogalmi és gyakorlati nehézségeinek erőterében keletkeznek. Ebben az olvasatban Hume problémái nem elsősorban a hagyományos filozófiatörténeti kánonba illeszkednek illetve arra reflektálnak, hanem inkább úgy tűnnek fel, mint amelyek organikusan illeszkednek abba a tudományos-természetfilozófiai közegbe, amellyel Hume már egyetemi tanulmányai során kapcsolatba került, s amely iránt érdeklődését élete során dokumentálhatóan megőrizte. Ilyenformán ez a Hume-olvasat azt a filozófia-felfogást támogatja, amely szerint a filozófiai problémák keletkezésének és kezelésének módjai nem kizárólag – és talán nem elsősorban – a filozófiai hagyomány belső fejlődéséből érthetők meg, hanem inkább a filozófián kívüli viszonyok alakulásának fényében. Továbbá 2) Hume e problémákra adott válaszai és megoldásai jellemzően egy olyan romantikus-konzervatív emberképre támaszkodnak, amelynek tudásszociológiai rekonstrukciói jól ismertek. Ebben a vonatkozásban Hume filozófiája kevésbé látszik a hagyományosan értett felvilágosodás gyermekének, mint inkább egyfajta romantikus szemléletmód korai képviselőjének.

E kutatási irány megjelent és megjelenés előtt álló eredményei: 2 magyar nyelvű tanulmány folyóiratban (*Századvég, Világosság*); 4 angol nyelvű tanulmány nemzetközi folyóiratban (ebből 2 db ERIH INT1 kategóriájú: *Monist, British Journal for the History of Philosophy*; 1 db ERIH INT2 kategóriájú: *History of the Human Sciences*); 6 könyvfejezet nemzetközi kiadványban (Oxford University Press, Brill Academic Publishers); 5 recenzió nemzetközi folyóiratban (*Metapsychology, Philosophy in Review, Philosophical Forum*); 1 szerkesztett nemzetközi kötet (Brill Academic Publishers); 1 hazai monográfia (L'Harmattan Kiadó).

2) *Hume morálfilozófiájának fejlődése*

Ebben a vonatkozásban amellet érveltünk, hogy a *Tanulmány az erkölcs alapelveiről* c. mű fejlődést mutat az *Értekezés az emberi természetről* c. munka gondolatmenetéhez képest, mivel az előbbi megírását – legalább részben – az elmélet továbbgondolásának, s az

Értekezésben mutatkozó ellentmondások kiküszöbölésének igénye indokolja. A legfőbb előrelépés eszerint abban mutatkozik, hogy a mesterséges erények *Értekezésben* kifejtett koncepciója feszültségektől terhes, s e feszültségek feloldására kerül sor a morálfilozófiai tanulmányban. Az *Értekezés* legkritikusabb pontja az a gondolat, hogy szabálykövető magatartás eredeti indítékaként az önérdet jelöli meg. Végeredményben azonban elutasítja annak lehetőséget, hogy az önzés erkölcsös cselekvés forrásául szolgálhat, s a szimpátia beemelésével kívánja ellensúlyozni önzést, azonban a két tulajdonság megfelelő összehangolásával adós marad. A két tulajdonság nem lehet egyforma mértékben meghatározó alaptulajdonsága az emberi természetnek – legalábbis nem Hume számára. Vagy el kell ismernie az önző indítékok jótékony hatását és mint ilyeneket elismerni erkölcsös voltukat, vagy elutasítani annak lehetőségét, hogy az igazságosság erényének eredeti motivációja legyen. Hume végső soron ez utóbbi megoldást választja, a *Tanulmány* megírásával.

E kutatási irány megjelent és megjelenés előtt álló eredményei: 1 doktori értekezés, melynek megjelentetése könyv alakban folyamatban van (L'Harmattan Kiadó).

3) *Az eszmetörténet szociologizáló értelmezéseinek teherbíróképessége*

Ebben a kutatási irányban főként a tágran értett tudásszociológia regionális gyökereire összpontosítottunk mint olyan eszmei és módszertani háttérre, amelyre az első kutatási irány jobb megalapozása érdekében szükség volt. Ennek eredményeképpen térképeztük fel azt az eszmetörténeti kontextust, amelyben a fiatal Lukács György és Mannheim Károly tudásszociológiája kibontakozott. Ebben a vonatkozásban nemzetközi szerzőgárdával együttműködve derítettük fel a 20. század első felének szociológiai inspirációjú ismeretelméleti vállalkozásait, valamint azt a magyar hagyományt is, amelynek alapjait éppen a fiatal Lukács és Mannheim rakták le. Úgy érveltünk, hogy ez a hagyomány a magyar filozófiai és filozófiatörténeti munkálkodás legmarkánsabb és legtermékenyebb vonulata a 20. században, és rámutattunk arra, hogy a fiatal Lukács és Mannheim olyan világnézet-fogalomra építenek, amely találóan nevezhető romantikusnak, amennyiben ezt a kategóriát érzésként adott, strukturálatlan totalitásként értik, amely az alapját jelenti minden strukturált intellektuális objektivációnak.

E kutatási irány megjelent és megjelenés előtt álló eredményei: 2 tanulmány hazai folyóiratban (*Századvég, Pro Philosophia*); 3 tanulmány nemzetközi folyóiratban (2 db ERIH INT2 kategóriájú: *Studies in East European Thought*); 1 esszérecenzió nemzetközi folyóiratban (ERIH INT2 kategóriájú: *Metascience*); 1 szerkesztett nemzetközi folyóirat-különszám (*Studies in East European Thought*); 1 hazai monográfia (Századvég Kiadó).